

MIRADOR

L'autor de 'Cavalls salvatges' (2001) i 'El primer emperador i la reina Lluna' (Comanegra, 2020), Jordi Cussà ha mort als 60 anys, després d'una intensa i magnífica, però poc reconeguda, carrera literària. Cussà (Berga, 1961-2021) deixa un llibre inèdit, 'Les muses', que Comanegra publicarà l'any vinent i una bona col·lecció de llibres que cal recuperar.

Per Àlex Milián / @alexmilianbeser

MIREIA ARSO

La literatura desbocada de Jordi Cussà

No és gens estrany, sinó més aviat el contrari, que molts dels articles sobre Jordi Cussà arriben a propòsit de la seva mort. D'aquí una dècada —potser abans—, el descriuran com un dels “escriptors maleïts” de la literatura catalana, perquè la paraula “maleït” s'utilitza sovint per descriure els efectes perniciosos d'una drogoaddicció i també per indicar una mort prematura, arribada abans que el reconeixement literari i la fama.

A Jordi Cussà, la mort li va arribar l'endemà que se li anunciés que la seua última novel·la, *L'últim emperador i la reina Lluna* (Comanegra, 2020), havia aconseguit el Premi Crítica Serra d'Or. Segons explica a EL TEMPS Jordi Puig,

editor de Comanegra, Cussà se'n va alegrar com si no n'hagués rebut mai cap, tot i que ja havia guanyat l'XI Premi El lector de l'Odissea per *El noi de Sarajevo* (Columna, 2009).

Almenys dues novel·les de Jordi Cussà comencen amb un enterrament. Precisament les dues que giren entorn del món de la drogoaddicció, *Cavalls salvatges* i *Formentera Lady*. Precisament perquè la mort va esdevenir una polissona incòmoda en les cavalcades a pèl sobre l'heroïna, la seva presència s'escolava en moltes de les històries que Cussà explica en aquestes dues novel·les sobre les vides de diversos polítoxicòmans en els anys setanta i vuitanta. Per això la primera frase de *Cavalls salvatges* és: “No és

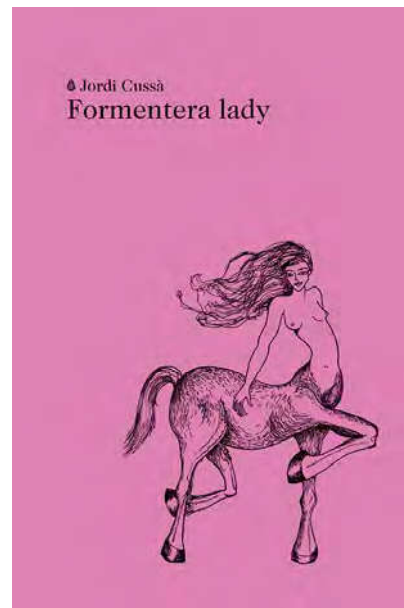
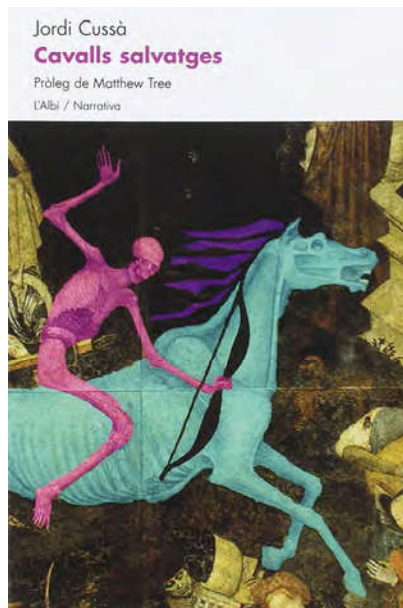
gens estrany, sinó més aviat el contrari, que la primera d'aquestes històries comenci en un enterrament”.

El títol de *Cavalls salvatges* està manllevat d'una cançó dels Stones, “Wild Horses”, i dos dels seus versos encapçalen el primer capítol d'aquella primera novel·la de Cussà: “Faith has been broken, tears must be cried / Let's do some living, after we die” (“La fe s'ha trencat, cal vessar unes llàgrimes / anem a viure una mica, després d'haver mort”).

La literatura va ser el mitjà sobre el qual Cussà va decidir cavalcar per viure “una mica” més enllà de la seva mort. Les seves històries de següida van superar literàriament l'interès morbós que podien despertar les descripcions dels temps que l'heroïna corria desbocada per les venes de Catalunya, Eivissa i Formentera —els tres grans escenaris de Cussà. Anna Ballbona ho va explicar en aquest setmanari fa quatre anys (“Narrativa al galop”): “El que encara crida més l'atenció és que les dues novel·les no s'aguanten tant pel punt abismal que ensenyen del món de les drogues com pel magnetisme mateix de les ziga-zagues dels seus personatges”. Era la seua literatura el que esperonava els seus cavalls, la grandesa que Cussà ha exhibit també en altres novel·les: un do sorprenent per a la fabulació —la tòpica “imaginació desbocada”—, la fluïdesa de l'estil, la creació de noves paraules mitjançant la contracció (“la fugonetatransportacadàvers”) i la gran llibertat creativa, que li permetia introduir capítols amb la història narrada en primera persona per un dels personatges secundaris o moure's per la cronologia dels fets sense miraments.

Aquests recursos s'agraeixen en una novel·la crua i bullent de drogues, però en una novel·la sobre el primer emperador de la Xina esclaten com uns focs artificials en una nit d'estiu, enlluernadors i divertits.

L'admiració lògica per la seva contribució a la literatura catalana sobre les drogues —el que podria ser un últim batec arítmic i crepuscular de la literatura *beat*— ha eclipsat la seva contribució a la literatura sense més adjectius. L'editor Jordi Puig creu que “una de les gràcies és que el Jordi crea llenguatge a tot arreu. On se l'ha destacat més, i ha deixat més petjada pel que ha suposat per a la literatura catalana, és el que ha fet amb el món de la droga, però el Jordi ha creat

llenguatge en totes les novel·les. Una de les coses que aguanten *El primer emperador i la reina Lluna* és el tremp lingüístic i els girs que et vas trobant. Això és molt bo. Un altre autor t'ho explicaria d'una manera insulsa però Jordi Cussà t'ho explica i t'enganxa per la llengua”.

És clar que la seva entrada a la literatura catalana i la seva aportació més original va ser *Cavalls salvatges*, amb la qual introduïa un vocabulari d'euforitzants, depressors i al·lucinògens molt diversos —un món que Cussà completà amb el segon lliurament d'aquesta sèrie, *Formentera Lady*, de 2015. A la primera pàgina d'aquesta obra, Cussà ja presenta la “piràmide rosa (*LSD made in Amsterdam*)”, l’“speedball (heroïna i cocaïna sàviament mesclades)”, el cavall, “també dit horse, burro, ruc, tatano, jaco o heroïna”; i algunes presentacions del cànnabis, com “el kif, el libanès vermell i el pol·len doble zero”.

Totes dues novel·les, a més, esdevenen senzilles retrats gairebé antropològics del món de les drogues al nostre país en els anys setanta i vuitanta. Cussà rescata de l'oblit una època sobre la qual s'ha guardat una fotografia en els colors postissos de la polaroid. El cinema de l'època (el *Deprisa, deprisa* de Saura o les cròniques de lladres i serenos de *Perros callejeros*, de José Antonio de la Loma) va retratar aquella Barcelona de l'heroïna limitant-ne els efectes als barris depri-mits i les classes oprimides i ho vinculava sempre amb la delinqüència. Cussà retrata com els politoxicòmans vivien també en zones rurals, en petits pobles i pertanyien a classes socials molt diverses. I com la mort els empaitava més que la policia: per la carretera, les discoteques o els concerts, la dalla de la parca els aturava el cor. →

→ Als vuitanta, la mort encara inventaria una condemna més rebuscada per a homosexuals i ionquis, una malaltia anomenada sida que s'enduria molts companys de xeringues. Cussà també va acabar infectat de VIH.

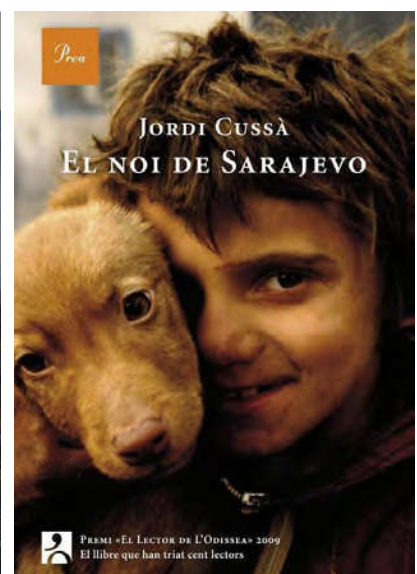
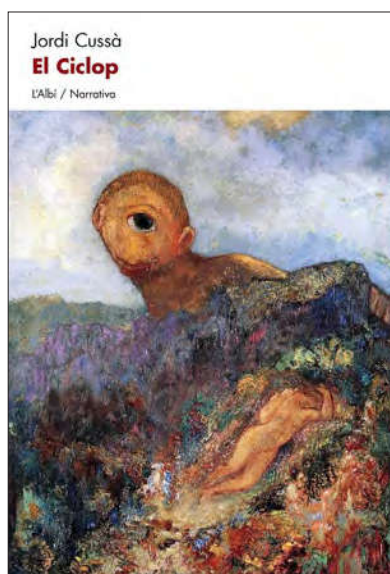
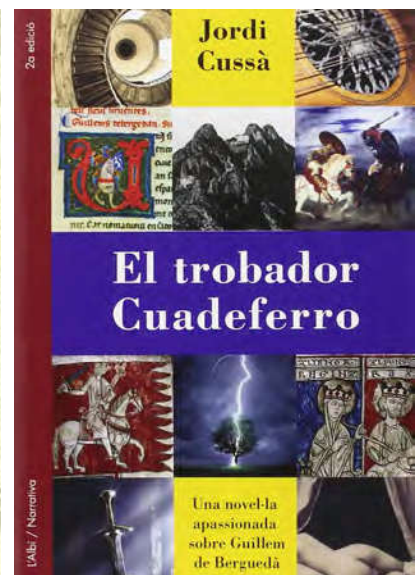
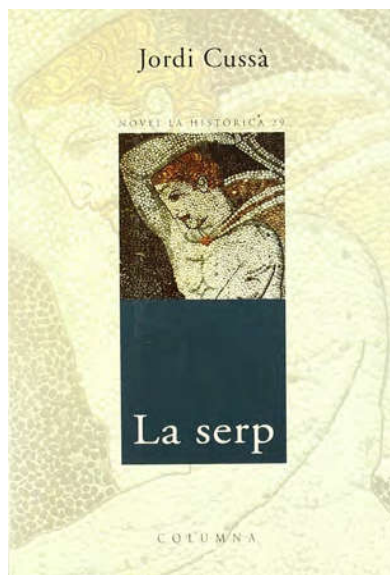
A les cobertes de *Cavalls salvatges* —tant a la primera edició, publicada per Columna, com a la revisada de 2016, editada per L'Albi—, apareix *Il trionfo della morte*, la mort cavalcant i llençant les seves fletxes a tort i a dret —una clara inspiració del *Guernica*.

La música dels llibres

Cussà també havia estat discjòquei i això es nota en la seva literatura, on la música té una importància cabdal. Una altra vegada, els artistes maleïts cobren protagonisme, especialment el Club dels 27, integrat pels quatre músics que, a finals dels seixanta i principis dels setanta, van morir als 27 anys: el líder de Pink Floyd, Syd Barrett; el guitarrista Jimmi Hendrix; Janis Joplin i, molt especialment, el líder de The Doors, Jim Morrison. A *Cavalls salvatges*, el seu alter ego, Alexandre Oscà, barrejava la faceta de DJ amb la fascinació per Morrison: “Són les tres retocades de la matinada, o encara més, i al plat dret, sonant, hi ha el “Remember the future” dels Nectar, mentre a l'esquerre, per celebrar que fa tres dies que tempesteja malgrat tots els santjoans del calendari balear, preparo el “Riders on the storm” del Jim”. Poc després, rebla amb una frase lapidària: “Val a dir que en aquells temps, el Jim, tot i que mort, encara era el Jim”.

La música sempre és present, en aquestes dues novel·les: amb cites al començament de cada capítol i als títols. Si *Cavalls salvatges* feia referència a la cançó dels Rolling Stones, *Formentera Lady* és el títol d'una peça dels King Crimson (de l'àlbum *Islands*, de 1971).

L'altra constant en l'obra de Cussà ha estat la capacitat de jugar amb la història sense fer novel·la històrica convencional, conservant els trets del seu estil i amb les seves obsessions intactes (drogues, sexe —i rock-and-roll en la mesura del possible). Després de *Cavalls salvatges*, Cussà va publicar, també a Columna, *La serp*, una ficció sobre la fundació d'Empúries amb salts temporals i molts recursos per jugar amb l'estructura de la trama. L'obra va quedar finalista al I Premi Leandre Colomer de Novel·la d'Història.

La manca de convencionalisme, els jocs literaris i l'escàs ressò mediàtic han mantingut les obres de Cussà lluny del gran públic durant anys, a pesar del fet que cada nova novel·la presentava estàndards de qualitat equivalents a l'anterior i l'estil de Cussà es consolida per tota mena de gèneres.

A *La serp* ja parlava de “tasques herculeoarquitectòniques” i els personatges se suïcidaven “amb roselles de la son”, però sobretot mantien l'estil d'alta graduació literària i personatges com Pílades poden arengar els hel·lens amb aquests termes: “Som àtoms d'una sorra que circumda tots els mars: som anònims però som gegants! Nosaltres, estimats conciudadans, som imensos com els híbrids nascuts d'éssers divins i éssers humans perquè creem allò que existeix i es converteix en mite, on abans no existia res...!, ni tan sols el concepte del mite”.

Durant una llarga temporada, Cussà ha combinat un intens treball de traductor, des de Patricia Highsmith (*Ocells a punt de volar*, 2003) a John Boyne (*El noi del pijama de ratlles* i altres), i una tenaç tasca novel·lística, que inclou *El noi de Sarajevo* (Premi L'odissea del Lector), *El trobador cuadeferro* i *El ciclop*. Moltes d'aquestes novel·les van ser publicades per Edicions de l'Albí, que ha estat durant anys el refugi de Cussà en un medi natural hostil. Fins que Comanegra se li va acostar i ha arribat l'èxit inesperat —però totalment just— d'*El primer emperador i la reina Lluna*. Jordi Puig explica com va anar: “Ens havíem conegut per feines de traducció i un dia li vaig dir: “Jordi, si algun dia tens alguna cosa que em pugui llegir, jo encantat”. Llavors em va passar *El primer emperador...* convençut que li'l frotaria pel cap. Ell es pensava que aquesta novel·la no li publicaria ningú perquè és un totxo de més de 600 pàgines. Ara tots l'estem reivindicant, però el Jordi va passar una travessa del desert i només l'Albí li publicava”, rememora. Jordi Puig recorda que, efectivament, a Comanegra també “teníem reticències davant d'un llibre de 600 pàgines sobre un emperador de la Xina, que no és el tema que més interessa als lectors catalans”, però hi van apostar per la qualitat de la novel·la i ha estat un èxit: “La novel·la s'ho ha valgut, ha circulat moltíssim i segueix circulant d'una manera maca”.

Sobre la feina colze a colze amb Cussà, Puig afirma que “va ser de les més enriquidores que he fet: amb Cussà vam treballar molt i vam co-

mentar molt fins a les punyetes més petites d'*El primer emperador...* i ell ho gaudia i era tremendament agraït amb qualsevol comentari que li feies”. Potser per això, Cussà va apostar per Comanegra per publicar un nou llibre que barreja història, art i música, fins a la victòria final de Pink Floyd.

L'inèdit

Abans de morir, Cussà va deixar als seus editors de Comanegra l'inèdit d'una obra que es dirà *Les muses*. Jordi Puig explica que, “per sort” Cussà va acabar aquesta novel·la, que, per a ell, “era molt important, perquè és l'obra que completa la Trilogia de la Civilització, que va començar amb *La serp* (Columna, 2001) i va continuar amb *El ciclop* (L'Albí, 2017). “Tres novel·les que són totalment independents entre sí. *Les Muses* funciona molt bé ella sola”. Està convençut que serà una novel·la amb “molt recorregut”, perquè és “molt interessant per als lectors del Jordi” en el sentit que “fa un macrohomenatge a molts dels seus referents artístics, de Ramon Llull fins a Pink Floyd i tota la colla de l'època, els psicodèlics, per posar-los a l'altura dels més grans”. Jordi Puig avança que *Les muses* és “una història protagonitzada per grans referents de la història de la cultura universal” i amb moltes històries que van “des del segle XII fins al XXI”.

Lamenta que, com a editors, hauran “de fer sols una feina que havíem de fer amb ell. Per sort és una novel·la que havíem comentat molt amb ell per telèfon i mail mentre l'anava escrivint”.

Com tantes altres novel·les des de *Cavalls salvatges*, *Les muses* serà una història amb microhistòries i amb molts protagonistes, segons Puig. “Està trufada d'històries creuades. Més encara que a *El primer emperador...*, perquè aquesta tenia un protagonista molt fort, mentre que *Les muses* és molt més coral”. L'obra s'editarà l'any 2022.

Les muses sobreviuen Jordi Cussà. Però cal lluitar perquè no sigui mai considerat un escriptor maleït. Això empiparia molt el mateix Cussà, el qual, fa poc, en una entrevista a *Documents Documenta*, el podcast de la llibreria Documenta, afirmava: “S'han acabat els poetes maleïts que veneràvem quan teníem 18 anys. O almenys jo era tan burro per admirar-los als 18 anys. Per què ha de ser maleït un poeta o un escriptor? Ha de ser beneït, conegut i si pot ser, comprat”. •

L'INÈDIT QUE COMANEGRA EDITARÀ EL 2022, 'LES MUSES', COMPLETA LA TRILOGIA DE LA CIVILITZACIÓ AMB 'LA SERP' I 'EL CICLOP'